

Билјана РИСТОВСКА-ЈОСИФОВСКА
ЈНУ Институт за национална историја – Скопје

НЕОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ ЗА НАСЕЛУВАЊЕТО НА МАКЕДОНЦИ ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА ВО 1885 ГОДИНА

Преселбите на Македонците во текот на XIX век се одвивале во разни правци, главно кон балканските земји, Египет, Америка итн., а според мотивите и желбите, тие биле со комбиниран економски и политички карактер (како последица на лошата безбедносна ситуација, теророт, немирите, востанијата, пропагандите, војните и меѓународните одлуки). Во правец кон Бугарија Македонците поинтензивно мигрирале особено од втората половина на XIX век и притоа можат да се сметаат како најбројна маса на доселеници. Нивниот број не може со сигурност да се утврди поради долготрајноста на миграцискиот процес со променлив интензитет и во различни правци на движење, како и поради непрецизната евиденција и статистика. Голем бран иселувања има во периодот по Руско-турската војна (1877–1878), растурањето на слободната територија во Пијанечко и неуспехот на Кресненското востание (1878–1879).

Во овој труд се осврнуваме на некои досега необјавени документи од 1885 година, поврзани со историските преселби на Македонците од североисточниот дел на Македонија во областа Тузлук во Бугарија. Историјата на овие доселувања може да се следи од крајот на XIX век и имено во врска со споменатите настани, кога, како резултат на неуспехите на ослободителните акции во Македонија¹ и стравот од одмазда, населението се упатувало кон демаркационата линија и натаму кон бугарската територија. Дел од избеганото население се враќа во напуштените села, а дел трајно останува во Бугарија, по што започнува неговото систематско населување низ бугарската држава.

---

¹ Ристо Поплазаров, *Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ во периодот 1850–1878* (Скопје: Институт за национална историја, 1978), 315–316.

Врз основа на комбинирани истражувања на различни извори на информации, од документација до сеќавања, можеме да ја оформиме сликата за времето и причините за иселувањето, како и за начинот на нивното доселување. На пример, интересни се расказите околу изборот на локацијата за населување – при што како фактор се јавува и наликувањето на родното место на доселеникот. Како што може да се очекува, во нив се забележливи понекогаш анахронизми и нејаснотии во поглед на настани поврзани со причините и времето на доселувањето, како и во поглед на податоците за доселените родови и предисторијата на тие миграции. Меѓутоа, како константа се јавува информацијата дека во Тузлук се населуваат во 80-те години на XIX век. Според спомените на Григор Стоев од Антоново, населувањето се случило „по ослободувањето на Бугарија [во] 1878 година и тоа претежно по Српско-бугарската војна [во] 1885 година“. Тој понатаму раскажува: „Во месец март 1885 година доаѓаат делегати – претставници на одделни родови, да гледаат каде можат да се населат. И им се допадна тука, бидејќи по ослободувањето, пак, турското население се иселува и останува речиси празно пространство. Повозрасните остануваат, а помладите се иселуваат. Така што многу им се допаднала оваа напуштена ритчеста месност, разбранувана како море – во секој дол имало изворчиња, вековни шуми, пасишта, многу овошни дрвја – им се допаднала, бидејќи приличувала на реонот од каде што иделе. Тие доаѓаат претежно од Босилеград – тој е во Србија сега – од Кустендилско, Пиринска Македонија, Градево, од Гоцделчевско, коишто ние тука ги нарекуваме Македонци. Се дигаат со добитокот, со коли, земаат од покуќнината што можеле. Се населуваат претежно во Пиринец, во Горна и Долна Златица...“²

Гледано во историски контекст, во времето на османлиското владеење областа Тузлук била претежно населена со турско муслиманско население. Новите доселеници се населуваат на местата на иселеното муслиманско население во периодот по формирањето на Кнежевството и се забележува промена на конфесионалниот и на етничкиот состав на населението. Уште Иречек во 1884 година посведочил за веќе доселените нови жители во Тузлукот, меѓу кои и „Македонци од Цумаја“³. По формирањето на бугарската држава, ова население започ-

² „Памет за Тузлука (Спомени на съвременници)“, *Памет за Тузлука. Историја и култура*, съставители: Кина Атанасова, Мария Димитрова, Виолета Ташева (Велико Търново: Сдружение „Антоново“ – 2000, 2005), 147–148.

³ Мирослав Тошев, „Тузлукът в описанията на чуждестранни пътешественици и учени през XIX век“, *Памет за Тузлука. Историја и култура*, съставители: Кина Атанасова, Мария Димитрова, Виолета Ташева (Велико Търново: Сдружение „Антоново“ – 2000, 2005), 81–82.

нало забрзано да се иселува (доброволно или присилно) и на негово место да се доселува население од други краеве на државата и надвор од неа (од Пиринскиот дел и од источните краеве на Македонија, од Кустендилско, подоцна од Босилеградско итн.).

Во тој контекст започнало делумно спонтано (со роднински врски), но и организирано населување на жители. Карактеристично е што тоа претставува нивна релокација. Марија Богданова од с. Долна Златица сведочи: „Нашите дедовци и прадедовци тргнале од Пиринска Македонија, од Кратово, но има и од западните покраини – Дукат, Црварица и др. Во тоа време преселувањето од Македонија е сврзано со многу тешкотии. Тргнуваат со воловски коли, други со коњи, со черги – катунци – неколку години по Ослободувањето. Тргаат на едно многу тешко патување – со мали деца, многучлени семејства, попат среќаваат делови од разбиената турска војска, треба да запираат, да се кријат. Преселувањето траело со години... Преселниците се движеле организирано – со свои раководители, по востановени ред и правила. Не дошле одеднаш во Горна и Долна Златица и Пиринец. (За Пиринец сум нашла помалку материјали). Најнапред се населиле во реоните на Червен Брјак, Луковит, Рупци“. Според натамошното раскажување, откако не им се допаднало тука, го замолиле Ст. Стамболов да им дозволи да се иселат од Черни Брјак и тој ги насочил кон Горна Златица и Кавлак. Но, тие се населиле во Долно Маст’нлар.⁴

Процесот на доселување се одвивал делумно спонтано, но и организирано од државата. Доказ за административното решавање на проблемот со преселниците од Македонија преку нивното преселување во областа Тузлук во 1885 година се и архивските документи што ги презентираме овде. Тие го потврдуваат преселувањето на поголема група Македонци од пограничната област кај Кустендил во Бугарија, каде што биле пребегани во тој период. Имено документите што се предмет на интерес во овој прилог недвосмислено ги потврдуваат податоците од другите историски извори, поврзани со наративот за доселувањето на Македонците во Тузлук (усни раскази, публикувани сеќавања на преселниците и нивните потомци).⁵

---

⁴ „Памет за Тузлука“, 187–188.

⁵ За интердисциплинарните истражувања во областа Тузлук во Бугарија (2008): Билјана Ристовска-Јосифовска, „Аспекти од миграциските истражувања на Балканот“, *Балканската миграционна култура: исторически и съвременни примери от България и македонија*, състав. Петко Христов (София: Етнографски институт с музей, 2010), 44–110; Билјана Ристовска-Јосифовска, „Миграциите низ документација и традиција (врз примери од Русе, Варна и областа Тузлук во Бугарија)“, *Миграции*

Документите претставуваат преписка помеѓу Административно-полициското одделение при Министерството за внатрешни работи и Министерот за финансии, која трае од април до јуни 1885 година. Од нив дознаваме за барањата од Кустендилскиот управник „да му се потврди да ги испрати на населување во некои празни тузлучки села сите населени Македонци во Кустендилскиот округ, коишто се познати на полицијата како неблагонадежни, немаат никаков недвижен имот, не можат да дадат залог и го држат тајно своето оружје во планината. Тој го смета тоа како единствена соодветна мерка за искоренување на разбојништвото во Кустендилско и за прекратување на нападите на пограничните места во Македонија“. Изјавувајќи дека е наполно согласен со мислењето на тој управник, полицискиот начелник го моли министерот за финансии да бидат отпуштени потребните пари од фондот за преселниците⁶. Министерството за финансии позитивно одговара на 29 април, дека е „согласно да ја отпушти нужната сума за овој случај за сместување на тие Македонци во кажаната месност“ и му наложува на Министерството за внатрешни работи да определи во кои места да бидат населени⁷. На 20 мај Министерството за внатрешни работи известува дека се определени селата „Дере, Каравелиер и Курд-алан, Поповска околија, каде што, според податоците доставени од Разградскиот окружен управник, има празни турски места за сместување на 50 семејства“⁸. Министерот за финансии му ја соопштува оваа одлука на Кустендилскиот окружен управник на 23 мај и, меѓу другото, пишува: „Со оглед на горекажаното ќе ги направите соодветните распоредувања за преселувањето на односните Македонци, со тоа што навремено ќе донесете колку пари ќе ви требаат за преместувањето на тие преселници

на Балканот. Билатерални истражувања, ред. Билјана Ристовска-Јосифовска (Скопје: Институт за национална историја, 2011), 13–72; Зоранчо Малинов, „Компаративно проучување на акултурацијата на мигрантите од Шоплукот (на примери од источна Македонија и североисточна Бугарија). Comparative Study of the Acculturation of the Migrants from the Shopluk (on Exemples from Eastern Macedonia and North-Eastern Bulgaria)“, *Балканската миграционна култура: исторически и современи примери од Бугарија и Македонија*, состав. Петко Христов (Софија: Етнографски институт с музей, 2010), 111–154; Зоранчо Малинов, „Македонци во Тузлукот (идентификацијата на преселниците од Македонија во североисточна Бугарија)“, *Миграции на Балканот. Билатерални истражувања*, ред. Билјана Ристовска-Јосифовска (Скопје: Институт за национална историја, 2011), 135–161.

⁶ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 37 и 37 об.

⁷ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 38 и 38 об.

⁸ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 39.

до определените места за нивното населување⁹. Административно-полициското одделение за финансии при Кустендилската окружна управа, во својот извештај (28 мај 1885), му реферира на министерот дека за иселувањето на Македонците во Разградскиот округ ќе бидат потребни околу 3000 лева¹⁰. Конечниот налог на Министерството за финансии до Сметководството е од 8 јуни, со кој му се отпуштаат од Кустендилската окружна благајна на истиот окружен управник 3000 лева¹¹. На истиот датум, Министерството се обраќа и до Кустендилскиот окружен управник: „Како резултат на Вашиот извештај од 28 мин.[атиот] мај под број¹² 3317 Минстерството за финансии Ви јавува, Господине Управнику, дека произлезе наредба да Ви се отпуштат 3000 лева од месната благајна за преселување на Македонците“.¹³

Во периодот што следи продолжиле да се одвиваат миграциски движења од привремен или траен карактер. По населувањето во областа Тузлук, луѓето се занимаваат со разни занимања, но како резултат на неповолната економска состојба започнале на одат на т.н. гурбет. Според сеќавањата на потомците, тие заминувале на работа како сидари, малтерции или како градинари, најчесто во организирани групи, предводени од драгомани. Елисавета Милева раскажува: „Мнозина тргнале на гурбет, по печалба. Уште со настапувањето на пролетта, сидари и малтерции од Антоново и од целиот Тозлук ги грабнувале секирите и теслите и, водени од мајстори како Најден Стојанов и Божил Најденов, тргнувале од блиските и од подалечните околии, достигнувале дури до кустендилските села. Други антоновчани престојувале и зиме, и лете од чокојските чифлици во Романија, работеле од градините на царска Русија дури таму до Ташкент. Ги воделе месни или горноорјаховски богати драгомани, во чиешто длабоки цебови потонувале дебелите печалби“¹⁴. Дестинациите на печалбарите биле различни: градителите оделе низ државата (Софија, Видин), градинарите во Романија, Русија (Ташкент), Узбекистан, Чехија¹⁵, но и во Америка (главно Северна Америка и Аргентина во Јужна Америка). Оде-

⁹ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 40 и 40 об.

¹⁰ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 41

¹¹ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 42 и 42 об.

¹² Во документот: №.

¹³ ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 43.

¹⁴ Елисавета Милева, „История на Антоново“, *Памет за Тузлука. История и култура*, съставители: Кина Атанасова, Мария Димитрова, Виолета Ташева (Велико Търново: Сдружение „Антоново“ – 2000, 2005), 115.

¹⁵ „Памет за Тузлука“, 149.

њето на печалба продолжило како начин на стопанисување и во современата историја овој регион претставува пример за одлив на работната сила.

ПРИЛОГ 1 (превод на документите)

1

Министерство за внатрешни работи	На Господинот Министер ¹⁶ на финансиите
Одделение Адм. Полиц.	<i>Колку што се однесува за пари</i>
№ 2763	<i>фин. Мионистерство ќе ги отпушти,</i>
Април 16 ден 1885 г.	<i>а за во кои места да ги населат остава</i>
г. Софија	<i>на Ваш. Министерство да го избере.</i>

Со телеграмите под броевите¹⁷ 1275 и 1940 кустендилскиот окружен управник моли да му се потврди да ги испрати за населување во некои празни тозлучки села сите Македонци населени во Кустендилскиот округ, коишто се познати на полицијата како неблагонадежни, немаат никаков недвижен имот, не можат да дадат залог и го држат тајно своето оружје во планината. Тој го смета тоа како единствена соодветна мерка за искоренување на разбојништвото во Кустендилско и за прекратување на нападите на пограничните места во Македонија.

Јас сум наполно согласен со мислењето на тој управник и затоа Ве молам Господине Министре, да решите да се отпуштат нужните пари од фондот за преселниците за преселувањето и средувањето на тие Македонци и да му соопштите на кустендилскиот окружен управник во кои државни локации можат се испрати.

Управник на Министерство с.р.¹⁸

Главен секретар с.р.

Началник на Одделението с.р.

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 37 и 37 об.)

¹⁶ Понатаму во текстот, сите кратенки и големи букви ќе бидат предадени онака како што се напишани во документите.

¹⁷ Во документот е означено: № №.

¹⁸ Своерачен потпис (на ист начин ќе бидат означени своерачните потписи секаде во текстот).

2

М. Ф.

Оддел. IV.

№ 12783

29 Април 1885 г.

г. Софија

До Министерството
за внатрешни работи

Како резултат на обраќањето од 16 тек. Апр.[ил]¹⁹ под број²⁰ 2763, што се однесува за преселувањето во Тузлукот на неблагонадежните Македонци, коишто живеат во Кустендилкиот округ, Министерството за финансии, изјавувајќи дека е согласно да ја отпусти потребната сума во овој случај за сместување на тие Македонци во споменатата месност, – има чест да го моли Министерството за внатрешни работи да нареди за да се определи, имено во кои места во Тузлукот ќе треба да се установат преселниците за кои станува збор за населување, имајќи предвид тие да се оневозможат и таму да се занимаваат со разбојништво, преземајќи за тоа и здрави мерки, та гореназначените Македонци да бидат принудени да се фатат за чесен труд, за да не останат бесполезно потрошени парите по нивното преселување и сместување.

Министер: Каравелов (потп.)

-Главен секретар: Д. Поппов (потп.)

Началник на Одделението: Г. п. Ш[ојлеков] (потп.)

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 38 и 38 об.)

3

Министерство

за

внатрешни работи

Одделение Адм. Полиц.

№ 3580

На Господинот Министер

за финансии

¹⁹ Со средни загради ќе бидат означени деловите од текстот што ги дополнил авторот на овој текст како своја претпоставка.

²⁰ Во документот е означено: №.

Мај 20 ден 1885 г.

г. Софија²¹

Имам чест да Ви јавам Господине Министре, дека за преселување на неблагонадежните Македонци што живеат во Ќустендилскиот округ јас сум на мислење да се определат селата²² Деро, Каравелиер и Курд-алан, Поповска околија, каде што, според податоците доставени од Разградскиот окружен управник, има празни турски места за сместување на 50 семејства.

Управник на Министерство с.р.

Главен секретар с.р.

Началник на Одделението с.р.

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 39)

4

№ 1097

108

М. Ф.

Оддел. IV.

23 Мај 1885 г.

№ 15094

На Господинот Ќустендилски
Окр. Управник

Како резултат на ставот на Министерството за внатрешни работи од 20 тек.[овниот] мај под број²³ 3580, по повод Вашите телеграми под броевите²⁴ 1875 и 1940, во врска со испраќањето за населување на неблагонадежните Македонци во Тузлукот, кои сега живеат во внатрешноста на Вашиот Округ, Министерството на финансиите Ви јавува, Господине Управнику, дека споменатите Македонци треба да се преселат во Разградскиот округ во с.с. Деро, Каравалер и Курт-алан (Попов-

²¹ На маргината на документот стои напишано: На № 12 783.

²² Во документот: с.с.

²³ Во документот: №.

²⁴ Во документот: №№.

ска околија), каде што, според податоците доставени од Г-дин Разградски Окр. Управник, има празни турски места за 50 семејства.

Со оглед на горекажаното ќе ги направите соодветните распоредувања за преселувањето на односните Македонци, со тоа што навремено ќе донесете колку пари ќе ви требаат за преместувањето на тие преселници до определените места за нивното населување.

Министер: Каравелов (потп.)

Гласен секретар: Д. Попов (потп.)

за Началникот на Одделението: С. Гердов (потп.)

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 40 и 40 об.)

5

Ќустендилска

окружна управа

Одделение административно-полициско

№ 3317

Мај 28 ден 1885 г.

г. Ќустендил²⁵

Извештај

На Господинот Министер

за финансии

Ви реферирам, Господине Министре, дека за иселувањето на Македонците во Разградскиот округ ќе ми требаат околу 3000 лева, за коишто молам да се издаде поскоро налогот за плаќање.

Окр. Управник: с.р.

Секретар: с.р.

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 41)

---

²⁵ На маргината со ракопис е испишано: „Се поднесува на Господинот Министер и тој одобрува да се дадат 2000 лева“ и „На № 15094“, а „справ 15094“ под обраќањето до министерот.

6

№ 1217

Д 108

М.Ф.

До Сметководството

Оддел. IV.

8 Јуни 1885 г.

№ 16924

Како резултат на извештајот на Кустендилскиот Окр. Управник од 28 мин.[атиот] мај под број²⁶ 3317 го молам Сметководството да се нареди, за да му се отпуштат од Кустендилската Окр. благајна на истиот Окр. Управник три илјади (3000) лева, за трошоци на преселувањето во Разградскиот Округ [на] неблагонадежните Македонци (арамии) што сега живеат во Кустендилскиот округ.

Таа сума (3000 л.) да се отпуштат по чл. XIII 988 од тек. буџет на Министерството.

За Началникот на Одделението С. Гердов (потп.)

ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 42 и 42 об.

7

№ 1218

Д 108.

М.Ф.

На Господинот Кустендилски Окр. Управник

Оддел. IV.

8 Јуни 1885 г.

№ 16925

Како резултат на Вашиот извештај од 28 мин.[атиот] мај под борј²⁷ 3317 Министерството за финансии Ви јавува, Господине Управ-

---

²⁶ Во документот: №.

²⁷ Во документот: №.

нику, дека произлезе наредба да Ви се отпуштат 3000 лева од месната благајна за преселување на Македонците.

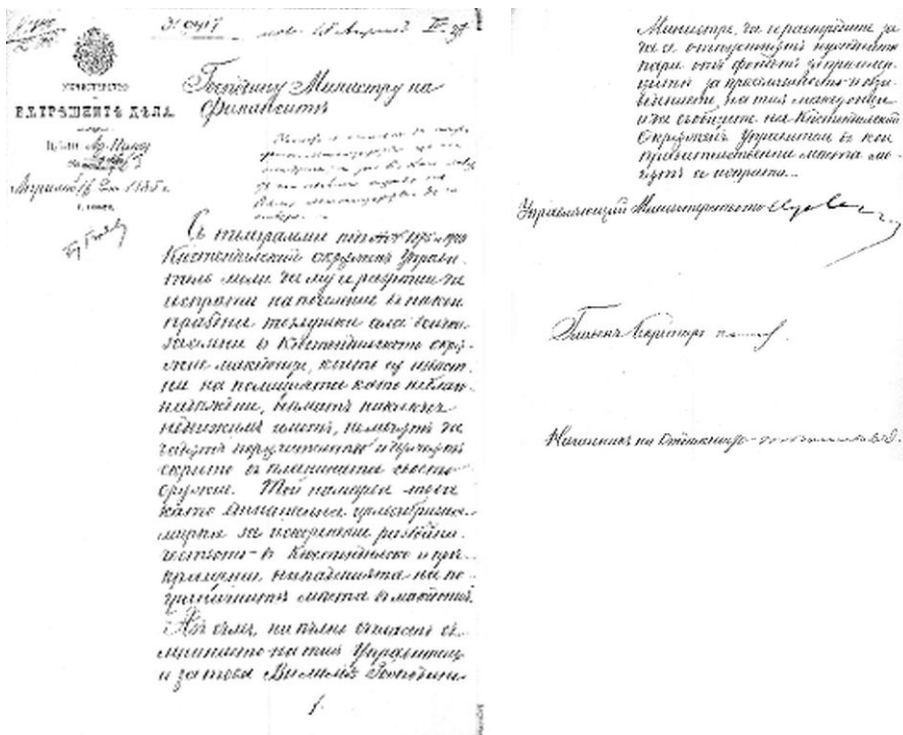
За Министерот

Главен секретар: Д. Поппов (потп.)

За Началникот на одделението: С. Гердов (потп.)

(ЦДА, ф. 159, оп. 1, а.е. 92, л. 43)

ПРИЛОГ 2 (факсимили на документите)

Документ бр. 1

1217
 110
 М.Р. II
 8. Октомври 1885 г.
 № 16924

42

До Високиот Востанок
 на Кривопаланокот
 Уредбата на 28^{ти} март
 1885 г. № 3317
 Високиот Востанок
 на се исполнува, за да
 се исполнуваат сите
 закони и уставни
 закони на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат
 сите закони и уставни
 закони на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат
 сите закони и уставни
 закони на Кривопаланокот

и да се исполнуваат сите
 закони (закони), исполнува
 сите закони и уставни закони
 на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат сите
 закони и уставни закони
 на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат сите
 закони и уставни закони
 на Кривопаланокот

1885 г. 28 март
 1885 г. 28 март
 1885 г. 28 март

Документ бр. 6

1217
 110
 М.Р. II
 8. Октомври 1885 г.
 № 16925

43

До Високиот Востанок
 на Кривопаланокот
 Уредбата на 28^{ти} март
 1885 г. № 3317
 Високиот Востанок
 на се исполнува, за да
 се исполнуваат сите
 закони и уставни
 закони на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат
 сите закони и уставни
 закони на Кривопаланокот
 и да се исполнуваат
 сите закони и уставни
 закони на Кривопаланокот

Документ бр. 7